

Srednjovjekovna naselja u svjetlu arheoloških izvora
2. Međunarodni znanstveni skup srednjovjekovne
arheologije. Medieval Settlements in the Light of
Archaeological Sources. 2nd International Conference of
**Medieval Archaeology. Zagreb: Institut za arheologiju/
Institute of Archaeology, 2.-3.6.2015.**

Почетком јуна месеца ове године, у Загребу је одржан међународни научни скуп који је за тему имао средњовековна насеља. Организатор, Институт за археологију, тиме је наставио планирани низ скупова који ће у фокусу имати средњовековну археологију у регионима који у географском, политичком и културном погледу деле сличну судбину у столећима средњовековља и на почетку новог доба. Претходни, први по реду скуп, одржан у исто доба прошле године, под називом *Groblja i pogrebni običaji u srednjem i ranom novom vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske*, био је – како наслов говори – национални, међутим, предоченим саопштењима је скренуо пажњу на најновије резултате истражених некропола широког хронолошког распона и различите проблематике. Охрабрени почетним исходима, организатори су се упустили у већи подухват, захтевнији због међународног карактера, такође и због броја учесника. На челу са Тајаном Секељ Иванчан, одбор скупа, заправо организациони тим, чинили су, као и у претходном случају, сарадници из средњовековног одељења Института, Тајјана Ткалцец, Синиша Крзнар и Јурај Белај. При томе, колегинице Секељ Иванчан и Ткалцец се сматрају водећим истраживачима у домену средњовековних насеља у Хрватској, што је у значајној мери допринело садржају и квалитету скупа. Представљено је 30 саопштења и 16 постера.

Сходно темама и методолошким приступима саопштења су била груписана хронолошким следом, те се могу сагледати у оквирима неколико целина, почев од прегледних радова до извештаја са археолошких ископавања. Осврт Т. Секељ Иванчан на стање истраживања средњовековних насеља на подручју северне Хрватске, заправо је био својеврсни увод у рад скупа, дајући му тако основне смернице и оквире. На подручју Хрватске данас је познато 130 налазишта са остацима средњовековних насеља, од тога је 91 налазиште истражено у последњих десет година, током радова на инфраструктури на подручју северне Хрватске. За већину су публиковани само прелиминарни резултати истраживања, а обимна грађа, хронолошки и структурно разнородна, још увек није на одговарајући начин систематизирана. Стога се још увек не догађају значајни помаци на пољу насеобинске археологије средњег века. Решење се види у планском, систематском приступу публикавању резултата истраживања сваке насеобинске целине, од-

носно комплекса, с циљем да се добију поуздани елементи за тумачења карактера појединачног насеља – просторне организације и инфраструктуре, такође и његове непосредне, природне околине. То је био непосредни повод за одржавање скупа, а намера је да се стручна јавност у Хрватској мотивише и организује у циљу публиковања досадашњих вредних резултата истраживања.

Скуп је званично отворен позивним предавањем једног од доајена насеобинске археологије, Миклоша Такача (Истраживачки центар Института за археологију, Мађарска академија наука), који је дао преглед истраживања и остварених резултата у вези са проблематиком насеља из раздобља од 7. до 13. века у Карпатској котлини, првенствено на подручју Мађарске, али и у околним областима - у Словачкој, Румунији и Војводини. Имајући на уму дугу традицију изучавања аварске и раносредњовековне археологије у Мађарској, М. Такач се посебно осврнуо на бројна нова истраживања која су у Мађарској спроведена приликом радова на инфраструктури и, с тим у вези, представио могуће истраживачке стратегије за брже и подробније публиковање тих истраживања. У том смислу, он је представио актуелан четворогодишњи пројекат истраживања раносредњовековних насеља (*Early Medieval Settlement Research Project*). Пројекат је окупио десетак младих истраживача који ће радити на систематизацији грађе и публиковању 22 насеобинска налазишта¹. С тим у вези, својеврсну допуну и додатно објашњење понудиле су младе колегице из истог истраживачког тима, Розалија Бајкај (Rozália Bajkai) и Сабина Мерва (Szabina Merva), у својим презентацијама: *Interpretation Possibilities and Methods of Late Avar Age Settlements from NE Hungary* и *Old and new Research Questions and possible Interpretations concerning the Archaeology of the 10th -11th Century Settlements in Hungary*. У сличном, прегледном тону саопштени су досадашњи резултати истраживања насеља у Чешкој (Milan Procházka, Petr Menšík, Josef Hložek, *Metodologija i doprinos arheologije srednjovjekovnih naselja u Češkoj tijekom 20. i početkom 21. stoljeća*) и Словенији (Mitja Guštin, *Rezultati arheoloških istraživanja srednjeg vijeka u Prekmurju*). Предочени прегледи подсетили су на велики значај и домете средњеевропске археолошке школе у домену насеобинске археологије, па би уз одраније разрађену методологију сва нова ископавања требало „укључити у систем“, тј. у осавремењене GIS платформе и базе података.

Међу темама општијег карактера, првог дана су представљени и резултати просторних анализа распореда насеобина, уз покушај утврђивања образаца насељавања у раном средњем веку у неколико регија. У том контексту, Андреј Магдич (Zavod za varstvo kulturne dediščine, Maribor) се нарочито бавио питањима континуитета насеобина у Помурју и Подрављу, Лука Бекић (Međunarodni centar za podvodnu arheologiju, Zadar) местом и карактером насеља у Вараждину у оквиру раносредњовековне организације насеља, а Иван Валент и Иван Звијерац из Копривнице околином као фактором насељавања у Подравини. На ово последње се, у том смислу, добро надовезују резултати теренског прегледа на подручју горње Подравине (општине Хлебине) које је 2014. године извео тим стручњака

1 https://www.academia.edu/6955077/Takacs_Miklós_The_centuries_of_transformation._Presentation_of_an_early_medieval_settlement_research_project._Hungarian_Archaeology_e-journal._2013_winter._http_www.hungarianarchaeology.hu_wp-content_uploads_2014_01_discussion_Takacs_13T.pdf

из неколико хрватских институција (Андреја Куделић, Ина Милоглав, Филомена Сировица и Динко Тресић Павичић). Замишљен да на једном месту прикупи податке о покретним археолошким налазима у познатом географском и историјском контексту, ова презентација је поново указала на потенцијал добро осмишљених програма прегледа терена с посебно детаљним праћењем учесталости и дистрибуције археолошког материјала, као једног од показатеља интензитета коришћења неког простора у прошлости.

У пар случајева је из претходно урађених анализа дистрибуције налаза уследио покушај утврђивања намене објеката и/или структура на појединим локалитетима, и то на основу анализе керамике. Даша Павловић је на основу анализе керамике понудила интерпретацију просторне организације и функције објеката на Новој Табли код Мурске Соботе (Словенија) у обе фазе насеља. Уз позната ранија истраживања А. Плетерског и Б. Штулара, а користећи исту методологију, она је показала важност комплексних анализа керамичких контекста нарочито за раздобље раног средњег века, које је подложно површним оценама и стереотипима. С друге стране, Роберт Ђимин је у својој презентацији о прехрамбеним навикама у касном средњем веку скренуо пажњу на праксу печења јела у Подравини. Наиме, на примеру налаза хлебних пећи и керамичких посуда, тзв. пек(в)а тј. вршника, из два насеља у ареалу Копривнице, утврдио је сличност у поступку печења хлеба и меса, независно од извора ватре, тј. печења на огњишту и у пећи.

Претежни део скупа био је посвећен резултатима заштитних истраживања која су претходних година била спроведена приликом радова на инфраструктури, пре свега на подручју северне Хрватске. Низови налазишта у ареалима Ђакова и Винковаца донели су обиље различитих података у вези са обимом и карактером насељавања у свим раздобљима средњег века, од 7-8. века до, практично, новог доба. Рани средњи век одликују махом полуукопане земунце приближних глострта и димензија и економски објекти, у појединим случајевима груписани тако да се могу одредити зоне активности у истраженим деловима насеља. Пратећи геоморфолошку матрицу, такође се може пратити и груписање насеља око централног места, у касном средњем веку око тврђаве или цркве. Општи је утисак да су сва ископавања спроведена по јединственом методолошком принципу, а документација одлично вођена, при чему је нарочито импозантна количина резултата добијених радиокарбонском анализом. Све то су неопходни предуслови за темељно публикување и даље детаљне специјалистичке анализе. Такође, у већини презентација је велики простор дат налазима керамике, па је на тај начин истовремено показан метод класификације који се примењује на подручју Хрватске, а који је заснован на типологији облика посуда.

Међународни научни скуп о средњовековним насељима окупио је велики број истраживача који су, наменски или стицајем различитих околности, били укључени у програме пре свега заштитних ископавања великог обима. Сложене по хронолошком следу, презентације су тако указале и на основна питања у вези са логиком подизања насеља и организацијом унутар самих насеобина, али и појединачних домаћинстава. С обзиром на то да су, због огромног обима, програми заштитних ископавања покренули археологе различитих специјалности, било је занимљиво пратити тумачења резултата прелиминарних просторних и контекстуалних анализа средњовековних насеобина из угла, пре свих, праисто-

ричара, нарочито у случајевима раносредњовековних структура које су сличне праисторијским у неким општим појавама. Дефинисању проблема и разумевању одређених појава додатно су допринеле динамичне дискусије међу учесницима за све време трајања скупа.

Предочени резултати већ сада показују велики искорак на пољу насеобинске археологије у међуречју Дунава, Саве и Драве, који ће се материјализовати најпре кроз акта овог скупа, али и касније тематске и специјалистичке публикације. У том смислу, намера организатора да, поводом најновијих резултата хрватске археологије, окупи и повеже стручњаке из свих области које имају сличан развој током средњег века, тиме и заједничке проблеме, остварена је у великој мери. Са жаљењем се мора констатовати да међу учесницима, осим потписника ових редова, није било овдашњих археолога који би, имајући у виду изванредне резултате, пре свега раносредњовековних комплекса, свакако дали огроман допринос раду овог скупа. Међутим, несумњив истраживачки потенцијал који показују сви досадашњи резултати у региону јужне Паноније представља истовремено и најбољи предуслов за планирање сарадње, поред осталог и кроз међународне пројекте којима би свакако требало стремити у будућности.

*Весна Бикић
Археолошки Институт, Београд*